

TRETIA KAPITOLA

METÓDY PRÁVNEJ INTERPRETÁCIE ZAMERANÉ NA LITERU

Prvú skupinu výkladových metód predstavujú metódy orientované na literu. Ich cieľom je vyvodiť interpretačný záver výlučne zo slovného znenia právneho predpisu.³¹ Do tejto skupiny zaraďujeme dva druhy výkladu, a to výklad **jazykový** a výklad **formálno-systematický**. Jazykový výklad sa zameriava na význam slov a gramatických konštrukcií. Formálno-systematický výklad sa zameriava na systematiku právneho predpisu (na jeho členenie na hlavy, časti, oddiely, paragrafy, odseky a pod.; venuje tiež pozornosť nadpisom jednotlivých častí právneho predpisu a príp. tiež významu poznámok pod čiarou). Nižšie tieto metódy rozoberieme.

1. Jazykový výklad

O jazykovom výklade môžeme uvažovať z dvoch pohľadov – z **lexikálneho** a **gramatického**. Na základe toho možno jazykový výklad rozdeliť na dva základné druhy.

Lexikálny (alebo **sémantický**) výklad sa zameriava na sémantický význam pojmu. Kládne si za cieľ určiť, k akej podstatnej skutočnosti („esencii“) sa daný pojem vzťahuje. Môže ísť napríklad o otázku, či pojem „dom“ predstavuje akúkoľvek stavbu alebo len stavbu určenú na bývanie, resp. či vôbec musí ísť o stavbu (či nemôže ísť napr. o karavan, hausbót) a pod.

Gramatický výklad je namieste po zistení podstatnej skutočnosti, ku ktorej sa pojem vzťahuje. Pri uplatnení gramatického výkladu si môžeme všimnúť dve

³¹ Ide o takú interpretáciu, ktorá sa zaujíma len o to, čo text predpisu hovorí, nie o to, prečo to hovorí. Na okraj si dovoľíme uviesť, že podľa niektorých „*in claris non fit interpretatio: Jasný text se neinterpretuje. Potreba interpretace vzniká teprve tehdy, když přímé čtení zákona nedává z hlediska potřeby aplikace práva uspokojivou odpověď. Výraz „doslovný výklad“ je v tomto pojetí vlastně nesmyslný, protože „doslovné“ čtení zákona znamená jeho „nevýklad“*“ (SOBEK, T. *Nemorální právo*. Praha : ÚSaP AV ČR, 2010, s. 322).

veci – morfológiu a syntax. Gramatický tvar slov (morfológická stránka) môže byť rozhodujúci pre bližšie určenie ich obsahu. Dôležitý je tu najmä singulárny alebo plurálny tvar podstatných mien, minulý alebo budúci čas sloviac a tiež ich dokonavý alebo nedokonavý vid. Z hľadiska tohto výkladu môže byť napríklad podstatné, či ústava zveruje určité právo jednotlivcovi alebo skupine. Napríklad čl. 32 Ústavy SR, podľa ktorého „*občania majú právo postaviť sa na odpor (...)*“,“ by sme s využitím tohto výkladu chápali tak, že *ius resistendi* je dané len skupine (minimálne dvojčlennej), nie jednotlivcovi (netvrdíme samozrejme, že v danom prípade ide nutne o správny výklad, poukazujeme len na jeden z možných interpretačných prístupov). Syntaktická podoba gramatického výkladu zas narába s umiestnením lexikálne a morfológicky určených pojmov vo vetnej skladbe. Dôležité je, akým spôsobom sa veta člení. Teda, ktoré jej časti spolu súvisia a ktoré nie.

V ďalšom texte sa budeme uvedeným výkladom venovať. V tejto úvodnej časti ešte považujeme za dôležité spomenúť, že pojem „gramatický výklad“ sa v praxi používa aj ako synonymum pojmu „jazykový výklad“, teda v širšom význame, ako s ním narábame v tejto publikácii. Z hľadiska terminologickej čistoty však zastávame názor, že je vhodné odlišiť jednotlivé druhy jazykového výkladu a gramatický výklad považovať len za jeden z nich.

1.1 Lexikálny výklad

Ako už sme uviedli, podstatou lexikálneho výkladu je určenie sémantického obsahu pojmu. Filip Melzer hovorí o **modeli troch oblastí významu pojmu**. Vychádza z predpokladu, že každý pojem má dve základné obsahové roviny, **jadro pojmu a neurčitú časť pojmu**, a že možno tiež hovoriť o tretej oblasti významu, o **oblasti mimo pojem**. Jadro pojmu predstavuje takú množinu významov, na ktorej by sa zhodli všetci rozumní adresáti právnej normy. Neurčitú časť predstavujú tie významy, ktoré by niektorí rozumní adresáti pojmu priznali, iní nie. Napokon, oblasť mimo pojem predstavuje tie významy, o ktorých by sa všetci rozumní adresáti zhodli, že pod daný pojem nespádajú. Pre ilustráciu, v prípade pojmu „strom“ možno za jadro pojmu považovať smrek, lipu, borovicu, do neurčitej časti možno zaradiť bonsaj a mimo pojem patria významy ako tráva či mach.³²

³² MELZER, F. *Metodologie nalézání práva: Úvod do právní argumentace*. Praha: C. H. Beck, 2011,

Príkladom v daných súvislostiach môže byť formulácia skutkovej podstaty trestného činu porušovania domovej slobody v znení zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj „Trestný zákon“ alebo „TZ“) a predchádzajúceho zákona č. 140/1961 Zb. Trestný zákon. Starý Trestný zákon definoval túto skutkovú podstatu ako neoprávnené vniknutie do domu alebo bytu iného. Otázkou, ktorú museli riešiť orgány činné v trestnom konaní, bolo, či pod túto skutkovú podstatu spadá aj neoprávnené vniknutie do hotelovej izby. Patrí hotelová izba pod pojem „dom“ alebo „byt“? Pravda je taká, že súd v minulosti na základe predmetného ustanovenia odsúdil aj vniknutie do hotelovej izby.³³ Domnievame sa, že toto rozhodnutie bolo nanajvyššie kontroverzné, keďže naše trestné právo bolo vždy založené na zásade *nullum crimen sine lege* a analógia v neprospech páchatela je tu vylúčená. Samotné orgány činné v trestnom konaní však, zdá sa, nevychádzali z jazykového výkladu, ale postupovali skôr teleologicky. Prioritným akoby pre ne bol objekt trestného činu, ktorým je domová sloboda (sloboda bývania). Kontroverznosť odstránila rekodifikácia trestného práva v roku 2005, ktorá s účinnosťou od 1. januára 2006 definuje

s. 97 - 98. Za zmienku stojí, že podľa filozofa Marek Neština koncepciu troch oblastí významu pojmu, ako o nej pojednáva Melzer „*musíme revidovať, prípadne odmietnuť a nahradiť ju koncepciou troch vrstiev významu tak, ako sa formuluje v kontexte súčasných polemík vo filozofii jazyka*“ (NEŠTINA, M. Sémantické a pragmatické otázky jazyka právnych textov. In *Filozofia*. 2012, roč. 67, č. 9, s. 719). Pri troch vrstvách ide o tzv. **doslovný význam, vyjadrený obsah a komunikovaný obsah**. Danú teóriu M. Neština opisuje týmito slovami: „*V najjednoduchšom prípade, keď veta neobsahuje žiadny indexický či iný kontextovo citlivý výraz, je vyjadrená propozícia totožná s jej doslovným významom, teda s významom, ktorý veta vyjadruje na základe sémantických konvencií a syntaktického usporiadania (prvá vrstva významu). V prípade, že veta takýto výraz (resp. výrazy) obsahuje, vyjadrenú propozíciu dostaneme vtedy, keď tomuto výrazu (resp. výrazom) priradíme kontextovo determinované sémantické obsahy. Veta teda bude v rôznych kontextoch vyjadrovať rôzne propozície v závislosti od toho, aké sémantické obsahy budú nadobúdať indexické či iné kontextovo citlivé výrazy (druhá vrstva významu).*“ (tamže, s. 724 - 725). Tretiu vrstvu významu popisuje takto: „*(...) ak adresát uchopí význam, ktorý vyjadruje hovorcova výpoveď, a zistí, že hovorcovo použitie vety porušuje princíp kooperácie a konverzačné maximy, môže z toho usúdiť, že hovorca mal zrejme dobrý dôvod komunikovať niečo iné, ako je doslovný či vyjadrený obsah (vyjadrená propozícia) výpovede, pričom odvodí implikovaný obsah (miennú propozíciu) z toho, čo výpoveď vyjadruje, a z ďalších relevantných faktorov.*“ (tamže, s. 725).

³³ „*Pod pojmom ‚byt‘ sa rozumie nielen vlastný byt, ale aj príslušenstvo bytu, do ktorého patrí kúpeľňa, komora, povala, pivnica a pod. Preto sa ochrana vzťahuje aj na pivničné kóje zabezpečené petlicami a visiacimi zámkami. Ochranu požíva aj hotelová izba (porovnaj R 8/1990) a obdobne aj izba v študentskom internáte, resp. izba slobodárne, nie však spoločná noclaháreň ani kancelárie či prevádzkové miestnosti a pod.*“ (STIFFEL, H., KOČICA, J. *Trestný zákon: Stručný komentár*. Bratislava : Manz, 1997, s. 408).

skutkovú podstatu trestného činu porušovania domovej slobody ako vniknutie do „obydliia“ iného, čo je rozhodne širší pojem ako pojem „dom“ alebo „byt“.

V slovenskej republike je azda jedným z najproblematickejších predpisov, pokiaľ ide o jeho výklad, zákon č. 182/1993 Z. z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 182/1993 Z. z.“). V bytovom dome, kde bývame, sme už sami zažili niekoľko interpretačných konfliktov medzi členmi spoločenstva vlastníkov. Z lexikálneho hľadiska bol zaujímavý napríklad spor o výklad pojmu „zhromaždenie“ v zmysle § 7c zákona č. 182/1993 Z. z. vo vzťahu k § 14 ods. 7 zákona č. 182/1993 Z. z.. Druhý spomínaný paragraf totiž umožňuje vykonať písomné hlasovanie vo veciach spoločenstva vlastníkov bytov a nebytových priestorov, pričom množinu vecí, o ktorých možno takto hlasovať nelimituje. Keďže sa však v § 7c zákona č. 182/1993 Z. z. uvádza, že predsedu spoločenstva vlastníkov bytov a nebytových priestorov volí zhromaždenie, niektorí obyvatelia nášho bytového domu, vychádzajúc z lexikálneho aspektu, tvrdili, že to znamená, že predsedu spoločenstva nemožno zvoliť písomným hlasovaním. Písomné hlasovanie sa totiž realizuje tak, že vlastníci bytov a nebytových priestorov v stanovené dni odovzdávajú na určenom mieste svoj hlasovací hárok. Nehlasujú teda prezenčnou formou v zhromaždení konanom na stanovenom mieste a v stanovenom čase. Každý odovzdá svoj hárok individuálne. Keďže však zákon hovorí, že predsedu spoločenstva volí zhromaždenie, niektorí susedia tvrdili, že voľbu nemožno vykonať písomnou formou. Zo sémantického hľadiska azda možno vidieť určitý argument v prospech takéhoto záveru: základ slova (zhromaždiť sa) vyjadruje myšlienku prítomnosti viacerých osôb na jednom mieste v rovnakom čase. Pod týmto termínom však možno rozumieť nielen „schôdzku, stretnutie väčšieho počtu ľudí, ktorí majú nejaký spoločný záujem“³⁴, ale aj inštitúciu³⁵. A práve v tomto význame pracuje s pojmom „zhromaždenie“ v § 7c zákona č. 182/1993 Z. z.. Zhromaždenie tu zákon explicitne označuje za orgán spoločenstva. Protiargument by sa síce mohol dovoliavať ďalšieho sémantického výkladu, a to doslovného významu slova „zvolávať“, keďže v § 7c zákona č. 182/1993 Z. z. sa hovorí aj o zvolávaní zhromaždenia aspoň raz za rok. Ani tento argument však, podľa nášho názoru, neobstoí. Zdá sa totiž, že § 14 zákona č. 182/1993 Z. z., ktorý zakotvuje už spomínaný inštitút písomného hlasovania, používa pre stretnutie členov spo-

³⁴ *Slovník slovenského jazyka*. Dostupné online: <http://slovníky.juls.savba.sk>, navštívené 16. júna 2015.

³⁵ Pozri tamže.

ločenstva termín „schôdza“. Napokon, aj dôvodová správa k poslednej novele tohto ustanovenia uvádza, že „*písomné hlasovanie plne nahradzuje hlasovanie na schôdzi vlastníkov*“ (to už by však bola rovina autentického výkladu, ktorá nateraz nie je dôležitá). Výraz „zvolať zhromaždenie“, ktorý používa § 7c zákona č. 182/1993 Z. z., teda určite neznamená, že pojem „zhromaždenie“ tu označuje fyzické stretnutie členov spoločenstva vlastníkov bytov a nebytových priestorov. Tento názor potvrdzuje aj Marek Valachovič, ktorý v komentári uvádza, že o voľbe predsedu spoločenstva vlastníkov bytov a nebytových priestorov sa môže „*bez problémov vyhlásiť a vykonať písomné hlasovanie (...)*“³⁶.

V predchádzajúcom príklade sme naznačili, že pri lexikálnom výklade možno argumentovať aj lexikónmi, teda lingvistickými slovníkmi. Tie však v právnej praxi nemusia byť vždy rozhodujúce. Zaujímavým prípadom v tomto zmysle bola kauza „SOLETKY“ (sp. zn. Obdo V 57/99). V spore šlo o problematickosť označenia SOLETKY na slaných tyčinkách predávaných na slovenskom trhu. Navrhovateľ tvrdil, že toto označenie je zameniteľné s označením SOLETTI, ktoré sa tiež používa pre slané tyčinky predávané na našom trhu, pričom označenie SOLETTI je jeho ochrannou známkou. Prvostupňový súd návrhu vyhovel. Odvolací súd rozhodol opačne. Tvrdil, že slovo „soletky“ je druhovým označením pre slané tyčinky a argumentoval slovníkom cudzích slov, v ktorom je pri slove „soletka“ uvedený význam „tenká slaná tyčinka“. Dovolací súd sa však s týmto argumentom neuspokojil: „*Druhové označenie vyjadruje určitý druh tovaru s rovnakými znakmi. Slané tyčinky sú druhom pekárenských výrobkov, ktoré uvádzali a tiež uvádzajú do predaja viacerí výrobcovia pod názvom slané tyčinky či klasické tyčinky, nie pod označením SOLETKY. Podľa názoru dovolacieho súdu, slovné spojenie ‚slané tyčinky‘ vyjadruje druh pekárenského výrobku a je druhovým označením. Označenie SOLETKY však týmto znakom druhového označenia nezodpovedá. Stáva sa, že dlhodobé používanie rovnakého označenia či ochrannej známky na určitom druhu tovaru u spotrebiteľov automaticky vyvoláva predstavu tohto druhu tovaru (napr. pod označením PERSIL si spotrebiteľ predstaví prací prášok), no nemožno zrejme súhlasiť s tým, že tieto označenia či dokonca ochranné známky, následkom uvedenej skúsenosti spotrebiteľa združovateli. Odvolací súd, podobne ako súd prvého stupňa, zvolil pri skúmaní označenia tovaru hľadisko priemerného spotrebiteľa a napriek tomu sa s jeho záverom*

³⁶ VALACHOVIČ, M., GRAUSOVÁ, K., CIRÁK, J. *Zákon o vlastníctve bytov a nebytových priestorov: Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 949.

nestotožnil. V tejto súvislosti dovolací súd poukazuje na skutočnosť, že i keď úplné znenie označenia tovarov sa líši, je v prirodzenosti spotrebiteľov, že im utkvie v pamäti väčšinou iba určitá, výrazná, dominujúca časť takéhoto označenia. Touto časťou je dvojslabičné spojenie SOLET. Odlišné sú iba posledné slabiky TI a KY, čo pri nepresnej výslovnosti a priemernej pozornosti a opatrnosti, venovanej spotrebiteľmi takýmto informáciám, môže viesť k zámene. Pre úplnosť sa žiada uviesť, že žalobca, zahraničná právnická osoba, dávno pred žalovaným označoval svoj tovar nemeckým výrazom SOLETTI. Po dovezení technológie zo zahraničia začal vyrábať ten istý tovar žalovaný a zrejme pri pomenovaní výrobkov vychádzal z označenia SOLETTI, ktoré prispôsobil pravidlám slovenského jazyka tak, že namiesto slabiky TI použil slabiku KY.“

O určovanie sémantického obsahu pojmov ide, samozrejme, aj v oveľa závažnejších situáciách ako v sporoch o výklad zákon č. 182/1993 Z. z. či v sporoch o označenie výrobkov. Najzásadnejšími pojmami v práve sú výrazy ako každý (človek), život, smrť atď. Ide o pojmy, ktoré súvisia s problematikou základných práv a slobôd. Zaoberajú sa nimi preto najmä ústavné súdy a tiež Európsky súd pre ľudské práva. Niektoré z týchto pojmov sú legálne definované, iné sú právne neurčité. Napríklad pojmy ako „ľudský život“ alebo „každý (človek)“ nemajú u nás zákonnú definíciu.³⁷ Naopak, pojem „smrť“ má v našom právnom poriadku až dve definície.³⁸

Sémantická rovina môže byť osobitne kontroverzná v európskom práve, kde narážame na problém posunu významu pojmov pri ich preklade do iného jazyka. Ilustratívna je napríklad kauza známa ako „Ryby“. Spor sa viedol o výklad nariadenia č. 802/68, ktoré definovalo pôvod ulovených rýb na colné účely. Zatiaľ čo anglická verzia „taken from the sea“ (doslova „vzaté z mora“) akoby umožňovala posudzovať pôvod rýb podľa štátu, na ktorého lodi došlo k vytiah-

³⁷ V americkom právnom prostredí možno naraziť na úvahu o právnom statuse mimoszemšťana. Právnik Randy Barnett nakrútil pred pár rokmi film, v ktorom sa rieši otázka, či mimoszemšťanovi patria práva, ktoré ústava garantuje osobám (persons). Pozri <https://www.youtube.com/watch?v=MCZo7eFPspw>, navštívené 8. apríla 2015.

³⁸ Jednu definíciu nachádzame v § 43 ods. 2 a 3 v zákone č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov: „Osoba sa považuje za mŕtvu, ak lekár zistí, že došlo k trvalému zastaveniu dýchania a srdcovej činnosti. Osoba sa považuje za mŕtvu aj vtedy, ak dôjde k nezvratnému vyhasnutiu všetkých funkcií celého mozgu.“ Druhú definíciu nachádzame v Trestnom zákone v § 142 ods. 2: „Smrťou sa rozumie biologická smrť mozgu (cerebrálna smrť).“ Osoba teda môže byť hypoteticky mŕtva na účely zákona o zdravotnej starostlivosti (zástava srdca a dýchania), no z trestnoprávneho hľadiska bude ešte považovaná za živú (mozog ešte môže pracovať).

nutiu rýb na palubu, nemecké znenie „gefangen“ (doslova „ulovené“) viedlo skôr k záveru, že pôvod rýb sa určí podľa štátu, ktorého loď ich fyzicky chytila, bez ohľadu na to, kedy boli ryby vytiahnuté z vody. Profesor Dědič a Petr Čech, ktorí tento prípad popisujú, uvádzajú, že praktický dopad rozdielu v jazykových verziách bol značný.³⁹ V rokoch 1979 a 1980 totiž nastala v rybárskom priemysle Spoločenstva kríza. Zásoby rýb v Severnom mori veľmi klesli a lode sa vracali poloprázdne. Britskí rybári sa pokúšali hľadať východisko v spolupráci s poľskými rybármi, ktorí mali výsostné právo na lov v poľských vodách Baltského mora. Britské lode spustili do mora prázdne siete a odovzdali ich poľským. Tie do nich v poľských vodách nalovili ryby a plné siete vrátili pod hladinou Britom, ktorí ich vytiahli na palubu až mimo poľských vôd. Šlo o ryby komunitárneho pôvodu, teda bez cla, alebo o ryby poľského pôvodu, na ktoré bolo treba uvaliť clo? Anglická a nemecká jazyková verzia toho istého nariadenia nabádali k rozdielnym výkladom. Vec skončila pred Európskym súdnym dvorom, ktorý vo svojom rozhodnutí skonštatoval, že pôvod rýb je potrebné posudzovať podľa vlajky lode, ktorá vykonáva podstatnú časť procesu lovu rýb, t. j. najmä ich odhalenie a chytenie, v dôsledku čoho sa ryby nemôžu slobodne pohybovať v mori.⁴⁰ Rozhodujúcim teda nebolo, kde sú ryby z mora vytiahnuté, ale už to, kde sú ulovené. Z jazykového hľadiska tým vlastne súd priznal prioritu nemeckému zneniu (pri výklade však, samozrejme, vychádzal z viacerých kritérií, najmä teleologického).

Komparatívna jazyková interpretácia v práve EÚ

Daný prípad nás presúva k problematike osobitného druhu výkladu, ktorý si dovoľíme na tomto mieste zmieniť, a to k tzv. **komparatívne jazykovému výkladu v práve EÚ**. Tento druh výkladu je veľmi špecifický. Nejde pri ňom o právnu komparatistiku, ale o identifikovanie obsahu právnej úpravy obsiahnutej v právnych normách európskeho práva. Nejedná sa o „iba“ lexikálny výklad, nemožno ho však subsumovať ani pod kategóriu výkladu komparatívneho,

³⁹ DĚDIČ, J., ČECH, P. *Obchodní právo po vstupu ČR do EU: Aneb co všechno se po 1. květnu v obchodním právu změnilo*. Praha : Polygon, 2005, s. 35.

⁴⁰ Tamže.